

LUND UNIVERSITY

Lyckan är en whisky och en bra deckare som jag inte har läst

Claesson, Christian

Published in:
Karavan

2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Claesson, C. (2009). Lyckan är en whisky och en bra deckare som jag inte har läst. *Karavan*.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

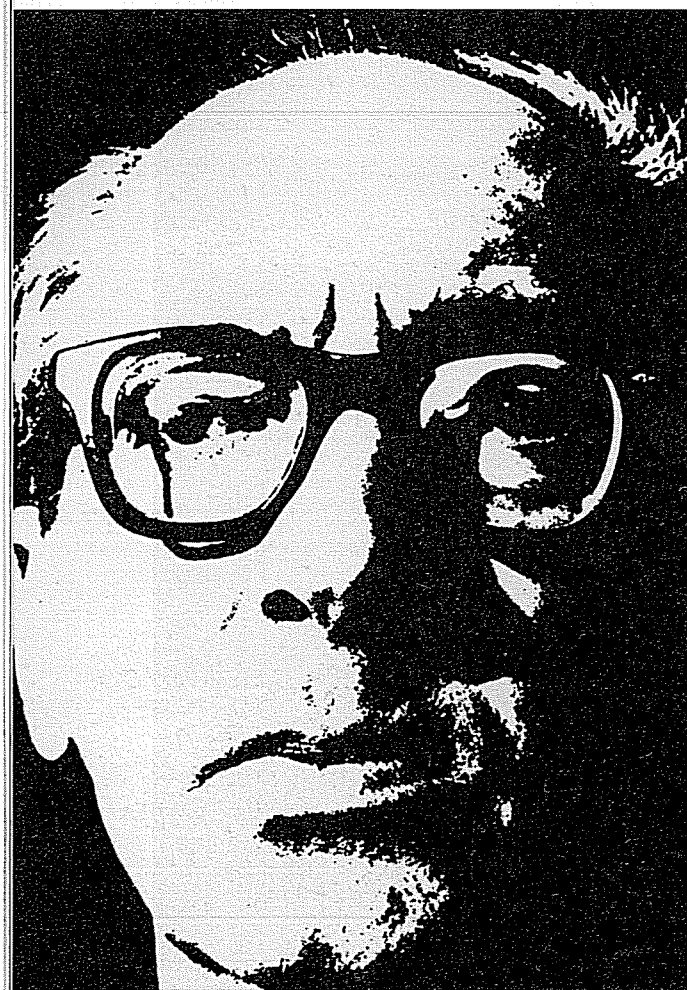
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

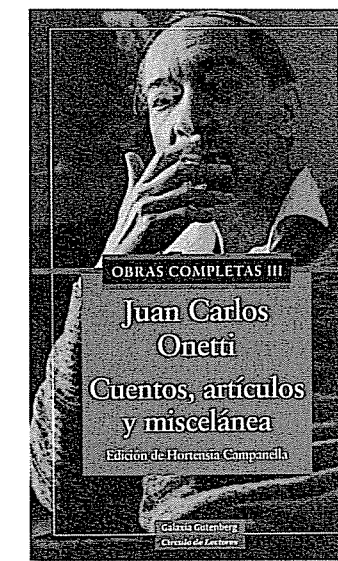
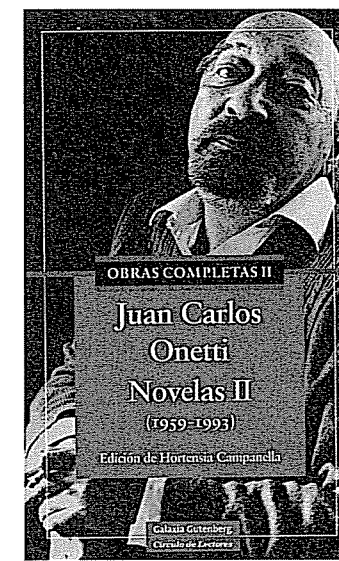
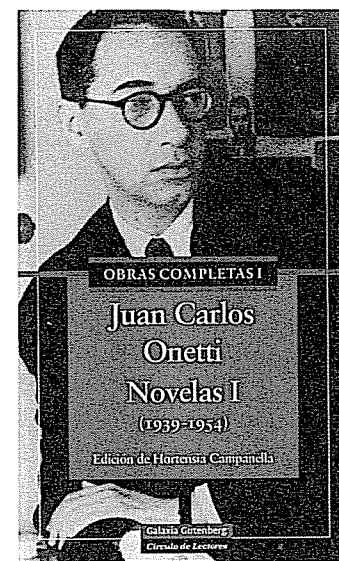
"Lyckan är en whisky och en bra deckare som jag inte har läst"

Under året som gått har hundraårsjubileet av **Juan Carlos Onetti**s födelse firats ordentligt i den spanskspråkiga världen. Uruguays store författare brydde sig dock inte så mycket om berömmelse, litteraturen var för honom en passion och nödvändighet. Här skriver Christian Claesson om liv och läsning hos Onetti.

I flera års tid har jag brottats med Juan Carlos Onetti. Han har strött salt i mina sår, han har öppnat upp avgrunder och ställt mig inför den eviga existentiella ensamheten, han har beskrivit mänskligt elände och förtvivlan så bitterljuvt att läsningen gjort mig fysiskt utmattad. Han har berättat om människor som flyr bort för att i nästa stund inse att de inte flyttat sig ur fläcken, som bygger upp fantasivärldar vars bräcklighet är både sorglig och rörande. Men han har också visat fiktionens märkliga makt över oss: att berättelserna alltid är en del av den reella världen, att vi inte kan leva utan att berätta historier, att sanningen beror på vem som talar om den. Han har försvarat mig mot de pedanter som jämt måste skilja på fantasi och verklighet och sagt att historierna är lika närvarande, lika konkreta som tingen. Han har fått mig att tro att vägen till insikt går genom studiet av människan och att den mest lämpade formen för detta studium är fiktionen, och att litteratur är passion – om inte för något annat, så i alla fall för litteraturen själv.

Hyllningarna under årets hundraårsfirande hade nog lämnat Onetti kallsinnig. På bägge sidor Atlanten har man för länge sedan spikat upp hans porträtt bland de riktigt betydande latinamerikanska författarna – en Borges, en García Márquez, en Cortázar, en Vargas Llosa – men själv brydde han sig föga om världslig beröm-

melse. Han gav sällan intervjuer och gjorde ogärna reklam för sig själv, och höll sig helst borta från journalistiken, om bara hans ekonomi tillät det. "Jag vet inte om jag är särskilt bra på att skriva, men jag vet att jag är bra på att läsa", konstaterade han, mindre av blygsamhet än för att visa att passionen för läsning gick före och var vägledande för hans skrivande. "Lyckan", svarade han lakoniskt i en de få intervjuer han inte lyckades undvika, "är en whisky och en bra deckare som jag inte har läst".

Läsningen var inte bara ett högst egoistiskt nöje, utan en passion, en last och en börda som präglade hans sätt att förhålla sig till sina egna fiktiva världar. Det är därför hans romaner och noveller så ofta handlar om och iscensätter tolkningen av en mångtydig och rentav motsägelsefull historia. Huvudpersonerna ställs inför en situation som de måste läsa av och försöka förstå, grundat på deras fragmentariska och begränsade kunskap. Därtill kommer en berättare – gärna en perifer karaktär i handlingen – som inte drar sig för att gå in och tolka, tycka, lägga till, fantisera och stundom ljuga, vilket gör att även läsaren måste positionera sig: vad är det som verkligen hänt? Vem har auktoritet över berättandet? Kan delarna vara vederhäftiga utan att helheten är det?

Juan Carlos Onetti föddes 1909 i Montevideo och dog i Madrid 1994. Under sin sextioåriga författarkarriär publicerade han 14 romaner och kortromaner och ett femtiotal noveller. 1980 fick han den spanskspråkiga världens mest prestigefyllda litteraturpris, Premio Cervantes. På svenska finns än så länge endast kortromanen *Ta farväl* publicerad (1983).

Onettis debutroman, den dystra *El pozo* (Hålet,

I flera års tid har jag brottats med Juan Carlos Onetti. Han har strött salt i mina sår, han har öppnat upp avgrunder och ställt mig inför den eviga existentiella ensamheten, han har beskrivit mänskligt elände och förtvivlan så bitterljuvt att läsningen gjort mig fysiskt utmattad.

1939), fyllde ett tomrum i en uruguayansk litteratur som alltjämt travade på i gamla hjulspår och ofta skrev nostalgiskt om en svunnen tid. Onetti hade i tidningsartiklar kritiserat den rådande romankonsten för dess högravande språk och saknat en urban litteratur i vilken det moderna och desillusionerade Montevideo kunde spegla sig. Hans debutroman stakade ut en ny väg i den nationella kulturen, samtidigt som den innehöll många av de drag som skulle bli Onettis signalement.

Ensam i sin enrummare i Montevideo slås textens antihjälte plötsligt av vilken miserabel tillvaro han lever i; det är olidligt hett, han har bara två trasiga stolar och en tätsäng som möblemang, och han fylls av äckel inför de smutsiga människor som rör sig ute på gården. Han äcklas till och med av sig själv, eftersom han går runt i bar överkropp och med jämna mellanrum inte kan låta bli att lukta sig i armhålan. När han känner skäggstubben på axeln kommer han att tänka på en prostituerad kvinna som en gång kommenterade att hon alltid hade vänstra axeln röd och hudflängd: "Kolla vilka svin de är. Jag har tjugo kunder om dagen och inte en jävel rakar sig."

Mitt i eländet kommer han på att han fyller fyrtio följande dag och blir till en början än mer ned-

stämnd men bestämmer sig i alla fall för att skriva sina memoarer, trots att han upprepar att han inte kan skriva. Under febrilt rökande – vid ett tillfälle röker han så mycket att han måste gömma paketet – skriver han sedan sitt liv i en kaotisk text som blandar minnen, krossade förhoppningar, samtidskommentarer och dagdrömmar. Han visar sig vara en ganska sorglig figur: han är ensam och asocial, pessimistisk, nyskild från en fru som inte längre stod ut med honom, totalt desillusionerad med den politiska kampen, förbittrad av alla kvinnor som svikit honom och med ett djupt och livaktigt hat mot borgerligheten och de intellektuella. Hans enda räddning är dagdrömmarna – som skogshuggare i Alaska eller smugglare i Holland har han en handlingskraft och en uppgift som fattas honom i verkliga livet.

Vad som är slående med Onettis roman är rättframheten i berättandet och den påtagliga sunkigheten, både i beskrivningen av huvudpersonens miserabla liv och bitterhet och i det grovkorniga, nakna, näst intill smutsiga språket. Även hans romaner och noveller från början av 40-talet visar upp en tillvaro där människorna är pessimistiska, ensamma och håglösa, vilket har gjort att många jämfört honom med Jean Paul Sartre och dennes tidiga existentialism. Sartres debutroman, *Äcklet*, kom dock ut 1938 och hans existentialism formulerades inte förrän 1945 (i essän "Existentialismen är en humanism"), så om Onettis tidiga litteratur kan kallas existentialistisk är det snarare ett sammanträffande än en influens.

Som hos Sartre är den existentiella ångesten och alienationen påtagliga, i en svårångad, svårtolkad urban verklighet där religionen spelat ut sin roll och andra världskriget gett tron på mänsklig godhet en rejäl törn. I Onettis fall måste dock en ytterst viktig faktor tilläggas: han befann sig inte i hjärtat av den europeiska civilisationen utan i dess absoluta utkant. Avståndet från Uruguay till Europa var mer kännbart än idag. Det tog inte bara lång tid att resa utan också, kanske ännu viktigare, att ta del av kulturella influenser från världen utanför Uruguay – böcker, tankar och trender kom alltid med en frustrerande fördröjning. Isoleringen som finns i Sartres *Äcklet* och framför allt syftar på isoleringen från andra människor är i Onettis fall därför även högst konkret. Närvaron av geografiska och mentala avstånd är grundläggande i Onettis litteratur.

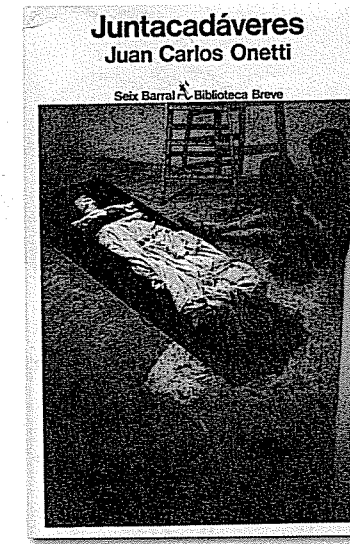
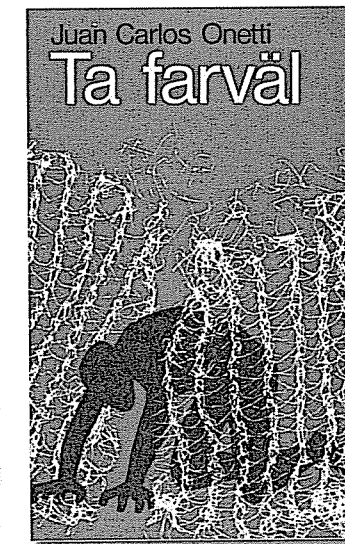
slutet av 1940-talet skapade Juan Carlos Onetti vad han är mest känd för bland sina läsare: den imaginära staden Santa María. Författaren bod-

"Jag vet inte om jag är särskilt bra på att skriva, men jag vet att jag är bra på att läsa", konstaterade Onetti, mindre av blygsamhet än för att visa att passionen för läsning gick före och var vägledande för hans skrivande.

de under långa perioder i Buenos Aires, främst på grund av arbete, dit det fanns täta färjeförbindelser från Montevideo. 1946 var relationerna frostiga mellan Argentina och Uruguay och i ett despotiskt tilltag förbjöd överste Perón färjeförbindelser över Rio de la Plata. Berövad livlinan till Montevideo greps Onetti av vansinnig melankoli. Efter en ljuv utflykt till staden Paraná i östra Argentina såg han sig tvungen att besvärja den skenande nostalgien och skapade den fiktiva staden Santa María i den storslagna *La vida breve* (Det korta livet, 1950). Stadens exakta belägenhet är okänd, men precis som Paraná ligger den vid en stor flod, på lika avstånd från Buenos Aires och Montevideo.

Så gott som alla romaner och noveller som Onetti skrev mellan 1950 och 1993 utspelar sig i den här staden som inte finns, med en fast ensemble av karaktärer, och trots sin inbillade status blir staden i högsta grad en konkret plats. Santa María skapas ursprungligen av en romankaraktär – Juan María Brausen, snarlik huvudpersonen i *El pozo* – som en frizon från den dystra tillvaron i Buenos Aires, men det dröjer inte länge innan Santa María invaderas av samma negativa egenskaper som världen utanför. Brausen försvinner in i sin fiktiva skapelse och återkommer aldrig som romankaraktär, men hedras som stadens grundare med en staty på Santa Mariás torg. Invånarna försöker leva sina liv så gott det går och riktar sina milda böner till "Brausen vår, som är i Intet", omedvetna om att deras demiurg är en misslyckad manusförfattare som ligger och tittar i taket i sin sunkiga lägenhet i Buenos Aires. Nostalgien är ett drag som alltid vårdats ömt i Uruguay, och Santa María växer ur saknaden efter Montevideo.

ntresset för verkligheten som berättelse och episka misslyckanden hade Onetti arvt av amerikanen William Faulkner, en annan enstörig författare, som hellre än att skriva manus för Hollywood satt ute i sin lada medan han drack whisky, funderade på hur subjektiviteten omskapar verkligheten och skrev, som i *The Sound and the Fury* (på svenska *Stormen och vreden*) om människans öde: "Father said a man is the sum of his misfortunes.

One day you'd think misfortune would get tired, but then time is your misfortune Father said."

Liksom Faulkner upptäcktes Onetti sent av den läsande allmänheten; inte förrän efter den latinamerikanska litteraturens stora genombrott på 1960-talet började man upptäcka och tjusas av kraften i Onettis redan trettioåriga författargärning. Men det gjorde nog inte så mycket. I relativ avskildhet kunde han, den borne läsaren och den obändige individualisten, odla en djupt personlig stil och frammana en värld som är omisckännligt hans egen. Litteraturen var inte i första hand ett sätt att kommunicera med omvärlden, vilket gjorde att han kunde lyssna till sin egen röst snarare än att följa förväntningar eller litterära moden.

Onettis omtalade pessimism grundas i en frustrerad men envis vilja att förstå människans grymma övergivenhet, kantad av svårigheter i ett universum likgiltigt för vår existens. Orden som uttalas av den apokryfiske biskopen i *La vida breve* kunde lika gärna ha kommit från Onetti själv: "Jag

"Jag kysser fötterna på den som inser att evigheten är nu, att han själv är det enda målet; som accepterar och framhärdar i att vara sig själv, bara just därför, i varje ögonblick..."

kysser fötterna på den som inser att evigheten är nu, att han själv är det enda målet; som accepterar och framhärdar i att vara sig själv, bara just därför, i varje ögonblick och trots alla hinder, medryckt av innerligheten och vilseledd av minnet och fantasin. Jag kysser hans fötter, jag applåderar modet hos den som godtar varje regel i ett spel som inte uppfunnits av honom själv, som ingen frågat om han vill spela."

CHRISTIAN CLAESSION

Lektor i spanska vid Högskolan Dalarna. Lade nyligen fram sin avhandling vid Harvard, om hur skrivande och berättande tematiseras hos Onetti och argentinaren Juan José Saer.

BÖCKER AV JUAN CARLOS ONETTI

I original

- *El pozo* (1939) roman
- *Tierra de nadie* (1941) roman
- *Para esta noche* (1943) roman
- *La vida breve* (1950) roman
- *Un sueño realizado* (1951) noveller
- *Los adioses* (1954) kortroman
- *Para una tumba sin nombre* (1959) kortroman
- *La cara de la desgracia* (1960) kortroman
- *El astillero* (1961) roman
- *El infierno tan temido* (1962) noveller
- *Tan triste como ella* (1963) noveller
- *Juntacadáveres* (1964) roman
- *La muerte y la niña* (1973) kortroman

- *Tiempo de abrazar* (1974, skrevs redan 1934) roman
- *Dejemos hablar al viento* (1979) roman
- *Cuando entonces* (1987) roman
- *Cuando ya no importe* (1993) roman
- Onettis samlade verk, *Obras completas*, har utkommit i tre volymer på Galaxia Gutenberg/Círculo de Lectores i Spanien (2005, 2007 och 2009).

På svenska

- *Ta farväl*. Övers. Elisabeth Helms (Nordan, 1983)

TIPS

- Två fina hemsidor på spanska om Onettis liv och verk:
- www.onetti.net
- www.clubcultura.com/clubliteratura/clubescritores/onetti